

VÝZNAM TEOLOGIE V SEKULÁRNÍ SPOLEČNOSTI ZÍTRKA

Johannes Dantine

DIE BEDEUTUNG DER THEOLOGIE IN DER SÄKULAREN GESELLSCHAFT VON MORGEN In seinem Vortrag vor dem 1. Kongress des Ostmitteleuropäischen Theologentages (Budapest, 3. 7. 1999) reflektiert der unlängst (27. 8. 1999) verstorbene Wiener Theologe die künftige Rolle der Theologie. Theologie als „die vernünftige, wissenschaftliche Verständigung über die letzten Bestimmungen von Mensch und Welt“ hat die Aufgabe, „diese Verständigung in Gang zu setzen und im Gang zu halten“; sie muss deshalb die ganze Wirklichkeit der Welt ins Auge fassen und relevant sein. Inhaltlich wird sie sich künftig auf das Freiheitsthema und auf die Frage nach Rationalismus und Irrationalismus konzentrieren müssen.

1. *Budoucí společnost*

Co lze říci o budoucí společnosti? Můžeme předpokládat, že určité vývojové linie, které se již dnes zřetelně rýsují, zesílí. Přitom je však třeba počítat s tím, že tento vývoj mohou poznamenat dosud neznámé protichůdné trendy, výkyvy či snaha dosavadnímu vývoji zabránit. Jisté je, že společnost se rychle mění, takže zítra bude vypadat docela jinak, než jak ji známe dnes. Uvedu důležité momenty těchto změn:

1.1. Změní se vztah mezi *univerzalitou* a *partikularitou*. Univerzalismus bude dále zesilovat. Globalizace postoupí do té míry, že se z celé země stane *global village*. Všude se domluvíme anglicky a platit se bude možná jen ve třech měnách. McDonald a Coca Cola ovládnou svět. Všude budeme mít stejné zahradní židle z plastiku a budeme užívat stejné softwarové programy, které již nebudeme mít ve vlastním počítači, nýbrž si je vždy stáhneme z internetu. Kdykoli se budeme moci s kýmkoli zkontaktovat a *chatovat*. Na druhou stranu vzniknou nové formy partikularismu. Budou fungovat lokální a regionální trhy; poskytování služeb získá silně partikulární charakter. Regionální kuchyně nabude ještě většího významu než dnes. V *global village* by se lidé těžko cítili jako doma. Proto si vyhloubí obecní studnu a u ní zasadí baobab, aby tak měli místočko k vesnickému tlachání. Nové uspořádání univerzality a partikularity ovšem neproběhne zvolna a klidně, nýbrž ve znamení prudkých bojů. Nacionalismus zesílí

a ukáže svou nejstrašnější tvář. Dnes možná prožíváme jen slabý záchvěv budoucích bojů.

1.2. V dosavadním uspořádání *chudoby a bohatství* dojde k novému rozvržení poměrů. Jak hospodářská centra tak lidé se budou stěhovat mnohem více, než je dosud běžné. Je možné, že proti imigraci z nuzných oblastí se Evropa bude moci bránit jen vojenskou silou nebo zásadními impulzy k výstavbě hospodářství ve druhém, třetím, čtvrtém a pátém světě. To by však vedlo k úbytku pracovních sil v Evropě. Nabízí se tu spousta katastrofických scénářů. Je pravděpodobné, že v důsledku těchto proměn mohou nastat těžké boje. Restrukturalizace NATO, jež byla po rozpadu východo-západní polarizace nezbytná, bude muset být chápána ve smyslu vojenské obrany Severu. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu také ekologickou komponentu. Jak bude vypadat země, až Čína dosáhne stupně motorizace Severu? Když bude mít lidstvo štěstí, udrží se vývoj nových technologií na takové úrovni, že bude možné minimalizovat jejich děsivé následky.

1.3. Postupně se bude vytrácet *stálost a pravidelnost*. Nikdo nebude mít stejné zaměstnání po celý svůj život (tak tomu je již dnes). Řádné pracovní poměry se stanou vzácností, práce za mzdu se bude objevovat stále řidčeji. Nebudou existovat trvalé názory ani stálá členství. To vše je ve velké míře skutečností již dnes. – Ale taková ztráta stálosti není pro lidi únosná. Člověk potřebuje určité jistoty, aby mohl žít. Jak se tato lidská potřeba vypořádá se změnami podmínek ve světě, to se teprve uvidí. Rozvinou se určité základní jistoty, na nichž budou postaveny proměnlivé elementy? Jaké by pak byly tyto základní jistoty? Nebo si budou lidé vytvářet „ostrůvky jistot“ na způsob klášterů? Bude pokračovat to, co se děje již dnes, totiž že určitá stálá místa – domácká hospůdka, sportovní klub, církev, rodina – nabývají rostoucího významu? Anebo to povede k nové podmíněnosti člověka?

1.4. Změní se vztah mezi *egoismem / hédonismem* a *solidaritou*. Stále znovu se tvrdí, že současná společnost je egoistická, popř. hédonistická, kdežto solidarita z ní vymizela. Lidé myslí jen na vlastní kariéru, a to již ve školním věku, nenavazují vážné vztahy, neboť si vedle stresu v zaměstnání nemohou nebo nechtějí přidělovat starosti v osobním životě atd. To je jistě pravda, nikoli však úplná. Pozorujeme-li školáky, zjistíme, že hédonistické chování se takřka ve zlomku vteřiny obrací v solidaritní. Když začalo bombardování Kosova a rakouská politika vsadila podle osvědčeného vzoru císařského mocnářství na nevměšování, mínění Rakušanů se znenadání změnilo a 71% obyvatelstva se důrazně zasazovalo pro přijetí kosovských

uprchlíků. Již nyní se projevuje tendence k permanentním změnám. Toho využívají dobročinné organizace, vyhledávají oblasti možné změny a cíleně na ně působí. Tak se z propagace dobročinnosti stalo hospodářské odvětví. Avšak hrozí zde nebezpečí, že se tato oblast předráždí, neboť příliš silnými výzvami apeluje na city, které snesou jen omezené zatížení. Jisté je, že sama tato připravenost ke změně se bude dále měnit.

1.5. *Racionalita a iracionalita* stojí již v dnešní době těsně vedle sebe se všemi zvláštními průvodními jevy. Lidé, kteří odmítají křesťanskou víru jako iracionální, se bezhlavě vrhají do náruče iracionálních sektám. Iracionální sekty používají vysoce racionální strategie k získávání lidí, atd. Otázku rozumu musíme také spojit s otázkou svobody, která se v iracionálních vazbách ztrácí. To je v naší souvislosti obzvlášť důležité, neboť křesťanství, jež v tomto směru po staletí chybovalo, našlo celkem vyvážený vztah mezi racionalitou a iracionalitou a mezi vázaností a svobodou. Nabízí se otázka, jak může tuto schopnost plodně uplatnit v budoucnosti.

2. *Názory a ideologie*

Je zřejmé, že také zde hraje důležitou roli dialektika univerzalizmu a partikularismu. Na jedné straně se bude stále zřetelněji prosazovat „světové mínění“ a bude s rostoucí silou vyžadováno. Proklamace lidských práv po celém světě a rovněž pokus připojit k nim „lidské povinnosti“ je toho příkladem; stejně tak proklamace „světového étosu“ (H. Küng). K tomu se pojí i současný vývoj, který kvůli lidským právům směřuje k porušování či pozměňování národního práva, zakotvujícího absolutní suverenitu států. Pro světové společenství, v němž se projevuje vzájemně provázané mínění, bude stále neúnosnější jen přihlížet okolnímu dění. K tomu ostatně přispívá promísení populace způsobené mezinárodní migrací. Internacionální programy od SRC po OSN se zasazují o lepší postavení žen. Na pořadu dne dále stojí mezinárodní kampaně bojující pomocí bojkotu proti zaměstnávání dětí; zavrhování všech zjevných i skrytých forem otroctví; odsuzování mrzačení žen; zavádění nutných standardů v mezinárodních *communities*, jako např. ve vědě, medicíně, ale také ve finančnictví – kvůli ochraně před krachem s mezinárodními důsledky. To je jen několik příkladů, k nimž lze připojit mnohé další.

Pro nás je důležité uvědomit si následující skutečnost: Židovsko-křesťanské kořeny takových projektů světového étosu jsou sice nepřehlédnutelné, avšak to, co tuto univerzalitu produkuje a garantuje, není křesťanství. To neplatilo ani v minulosti. Lidská práva nejsou objevem velkých křes-

ťanských církví a proklamace lidských práv v katolické církvi byla dříve spíše směšná. Lidská práva pocházejí z kruhů disenterů a odštěpenců.

Proti nim se dnes stejně jako dříve staví osobité názory a jejich zastánci, kteří rozhořčeně protestují proti každému pokusu zavádět globálně platné normy. Vnímají je jako imperialismus a zdůrazňují právo na vlastní tradici. Tím spíše v křesťanské ekumeně. V Harare jsme se museli zúčastnit jedné scény, která představovala, pro nás nepřijatelným způsobem, podřízenost ženy. Avšak omlouvalo ji a legitimovalo zdůvodnění: *it's Shona-tradition*. Požaduje se tedy právo interpretovat či pojímat všeobecnou deklaraci lidských práv v duchu vlastních mravů. Lze uvést množství dalších příkladů.

Na tomto místě chci stručně poukázat na problematiku zdůvodnění etiky. Zdůvodnění objektivními, předem danými normami není možné. Normy jakožto objektivní, všemi lidmi uznávané veličiny, totiž neexistují; existují pouze ve smyslu víry určité skupiny. Pokusy, které u oněch transcendentních norem vyzdvihují všeobecně lidské povinnosti, selhávají. Nejstarší experiment, vycházející z přirozeného práva, ztroskotal na mnohoznačném významu pojmu „přirozenost“. Ten vpsledu umožňuje vytvořit přirozenoprávní zdůvodnění pro jakoukoli volbu. Pokus založit etiku na všeobecně přijatelných lidských a společenských potřebách troskotá již na diferenci mezi individuem a společností a také na tom, že člověk stále znovu naráží na problém rozdílné interpretace základních potřeb. Etika stojí v dilematu: nemá k dispozici základní obecně závazné normy, současně je však potřebuje.

Další problém spočívá v tom, jak v partikularizované společnosti mohou být dále předávány tradice (myšlenkové, mravní atd.), zda je to vůbec možné. Již nepřevládá relativně donedávna „normální“ tradování z rodičů a prarodičů na děti, kteří byli všichni začleněni do velkých společenských formací, především do církví, a tradování podporované a prodlužované školami. V současné době působí tento model v určitém cyklu: lidé jsou vychováni v tradičním systému hodnot, pak se od nich vzdálí a následně se k nim znovu vrátí, když sami mají děti a vodí je do školky, do školy, či na bohoslužby pro děti. Tak to vyplývá z průzkumu v Německu (ve starých spolkových zemích). Avšak srovnatelný průzkum v rakouském protestantismu přinesl jiné výsledky: s postupem generací odcizení od církve narůstá. Tento zřejmý rozdíl může být ovšem důsledkem rozdílných metod průzkumu.

Je třeba poukázat také na to, že v průběhu uplynulých staletí mohly být určité tradice pěstovány ve velmi malých skupinách či dokonce na jednotlivých dvorech. Nebude tomu v budoucnosti právě tak, že tradiční hodnoty budou předávány v nejmenších skupinách a pak z nějakého podnětu či zcela náhodou zesílí? To je možné.

Jak se budou dále předávat ideje? Náboženské představy jsou ve velké

míře odkázány na společenství tradentů. Obecně lidské, filozofické ideje zřejmě nikoli. Ty se spíše tradují prostřednictvím knih. To znamená, že zde důležitou roli hraje vzdělání. Literárně vzdělaní a zběhlí jsou méně odkázáni na společenství. To by bylo výhodou pro silně literárně orientovaný protestantismus v čase bez velkých církví.

Ale jak, když se doba literatury prý blíží ke konci? Ještě sice vychází mnoho knih, kniha nebyla dosud nahrazena obrazovkou. Jak dlouho to však bude trvat? To je otázka, které se teď nemohu věnovat. Zde se mi také nedostává fantazie. Jak to bude vypadat, až se vědění bude předávat prostřednictvím programů, vyvinutých po způsobu počítačových her? To si vůbec nedovedu představit.

Předpokládám však něco docela jiného: ideologie, světové názory a náboženství budou anatomizovány do soustav, které bude možno libovolně spojovat. Takové rekombinace by mohly být krátce tradovány, dokud se nevytvoří nové. Tento výhled jsem vyvodil z duchovní situace v Rakousku. Proč právě zde? Protože jsou zde různým způsobem spojeny různé historické komponenty. Přitom předpokládám, že nábožensko-sociologické charakteristiky různých konfesí jsou známé a osvědčené. Tak dnes zjišťuji, že existuje nemálo lidí s protestantským pracovním étosem a zároveň s katolickou sexuální morálkou. V Rakousku panuje dnes vyšší pracovní morálka, skutečně více radosti z práce, než v Německu. I naopak jsou tyto kombinace vskutku půvabné. Protestantismu prospěje trochu více smyslovosti, a to nikoli jen zprostředkované Bachovou církevní hudbou.

3. *Církev, sekty, skupinové církve*

Zdá se, že éra velkých institucionálních církví včetně katolické je pryč. Velké církve jsou nahrazovány velkými akcemi a happeningy. V tomto směru vede papež, neboť právě on je dnes největším magnetem pro masy celého světa. Nelze od toho však očekávat nějaký dopad na vývoj lidského ducha. Papež dosud nezabránil žádné válce, nezpůsobil nápravu sociálních poměrů, nevyvolal zákaz potratů, ani nepřemluvil žádného neoliberála k solidaritě.

Vzniknou nová velká hnutí, především na ostatních kontinentech. Letniční hnutí se stále více rozšiřuje a brzy snad získá početní převahu nad tradičními církvemi. Možná se bude církevně institucionalizovat a vytvoří nový druh velkých církví. Církev Ducha, očekávaná ve druhém tisíciletí, by se ve třetím miléniu mohla stát skutečností.

Budou existovat i menší hnutí, třeba pozoruhodně početná. Oproti velkým hnutím však budou mít krátkou životnost. Tato hnutí žijí totiž jen

z podnětu, který je uvedl do pohybu, z těsné vazby na skupinu. To nevydrží dlouho.

Mnohé nasvědčuje tomu, že z církví se stanou skupinové církve, tzn. že křesťanský život se bude odehrávat v menších skupinách, akčních sdruženích, modlitebních kroužcích atd. Tyto skupiny se ovšem budou vnímat jako součást velkého církevního útvaru. Společenství přesahující jednotlivou skupinu by pak mohlo nalézt svůj výraz ve večeri Páně.

Dlouho jsem se domníval, že toto je nadějnou budoucností církve. Vycházel jsem přitom ze zážitku zpravidla ekumenicky složených akčních skupin. Vývoj v katolické církvi mě však přivedl k pochybnostem. Mnozí, snad i vídeňský arcibiskup kardinál Schönborn, sázejí na tzv. *movimenti*, fokolaristy, neo-katechumenát, Opus Dei atd. Ale všechny tyto formace obsahují cosi sektářského, nejasné a každopádně nedemokratické struktury rozhodování, těsnou vnitřní svázanost nedovolující odchylky, charakter vojenských oddílů. V tomto duchu jednají. Zde je nutno rozlišovat. Zdá se, že charakter církve otevřené pro mnohé či pro všechny mizí. Je zvláštní, jak katolická církev, která již dávno ztratila charakter monolitu, vyhlíží jakoby stavěla na něčem, co již není spjaté s církevností, se *sensus ecclesiae*. Tedy až na to, že jediným závazkem zůstává poslušnost vůči papeži. Formální autoritativní struktura bude tedy nějakým způsobem stále určující.

Nyní jsme již tak daleko, že se konečně můžeme obrátit k vlastnímu tématu. Jakou *úlohu* by mohla mít v takto načrtnuté budoucnosti právě *teologie*? Teprve na základě takové reflexe lze pak dále pojednat o církvi. To však teď není předmětem našeho zájmu.

4. *Teologie: definice*

Jestliže chceme hovořit o významu teologie v sekulární společnosti zítřka, musíme si nejprve ujasnit, co máme na mysli, mluvíme-li o teologii. Musíme hledat definici, která je adekvátní položené otázce. Navrhuji následující vymezení:

Teologie je rozumové, vědecké dorozumění o posledním určení člověka a světa, čili o posledním smyslu; tedy dorozumění o názorech, popř. víře, vytvořených na základě tradičního dědictví víry.

4.1. To je třeba blíže vysvětlit.

4.1.1. Teologii pojmáme jako *dorozumění*, tedy jako komunikaci, nikoli jako explikaci. Tou byla a může být také; a byla jí legitimně, pokud vykládala slovo Boží, nikoli církevní učení, dogma. Výklad dogmatu sice k teologii vždy náležel, ale zároveň s sebou nesl nebezpečí, že teologie snadno ztratí

kritickou funkci, která právě k evangelické teologii nedílně patří. V této souvislosti není třeba o teologii jakožto explikaci hovořit. Teologie také není výpovědí víry. Ani přímou výpovědí, ani úsilím o poznání víry, *fides quaerens intellectum*. Toto všechno k teologii patří, ale nikoli na tomto místě. Zde jde o dorozumění lidí různých vyznání, popř. různých interpretací vlastní víry a názorů, za předpokladu, že potenciálně každý věří svou vlastní, specifickou vírou. Přitom nezáleží na tom, jaké povahy je tato víra, zda jde o ideologii, názor či něco jiného. Jinými slovy: každý člověk má své pojetí smyslu, posledního určení, a teologie usiluje o dorozumění mezi účastníky diskursu.

4.1.2. Teologie je *rozumová a vědecká*. Je to myšlenková činnost, vázaná pravidly vědeckého diskursu. Nota bene: nikoli víra, nikoli výpověď víry, nýbrž dorozumění o víře je vázáno na logiku a pravidla vědeckého diskursu.

4.1.3. Jde o *poslední určení*, o smysl. Kdo zde zaslechl Kalvínovu definici teologie jako *cognitio Dei et nostri*, slyšel správně. Mohli bychom použít také jiné výrazy, mohli bychom mluvit o transcendentci, hlubině bytí či o bytí vůbec. Ovšem tak bychom již vytyčili určitý náhled na věc, určitou teologii či filosofii, jednu z jejich disciplín či metod. My však vycházíme z toho, že každý člověk, ať svou víru vyjadřuje jakkoli, přemýšlí o něčem posledním a tímto posledním nechává určovat svůj život a své myšlení.

4.1.4. Takové dorozumění není možné bez dějin, bez tradice, bez toho, čemu lidé dříve věřili, o čem přemýšleli a diskutovali. Lidé nejsou jako jepice, ani jako Robinsonové na ostrově utopeném v moři času. Jsou formováni tím, co bylo před nimi, – explicitně, když se tím přímo zabývají, implicitně, když předchozí myšlenky dále rozvíjejí. Na tomto místě se teologie stává výkladem tradovaného učení. Křesťanská teologie je především tázáním se po Božím slovu, jak je dosvědčeno v knihách Starého a Nového zákona.

4.2. V souvislosti s tímto pojetím teologie se přirozeně nabízí otázka, zda vůbec, a pokud ano, tak do jaké míry se teologie odlišuje od *filozofie*. V daném kontextu není tato otázka příliš důležitá. Pokud se nemýlím, toto rozlišování má význam pouze tehdy, když je teologie považována za vědu závislou na jedné, určité víře, kdežto filosofie za vědu od této víry osvobozenou. Toto vymezení je v dané souvislosti ovšem již dávno překonáno poznatkem teologie, že dorozumění ve víře není výkladem jedné, určité víry.

4.3. Důležitá je skutečnost, že každý, kdo se na tomto dorozumění podílí, s sebou něco přináší – *svou víru*, svou myšlenkovou a věroučnou tradici.

Tak i křesťanský teolog, zvláště evangelický, reformačně vyškolený, přináší svou tradici, o níž se domnívám, že i v sekulární společnosti zítřka může mít veliký význam. Pravda, musím zde hovořit v 1. osobě singuláru, neboť mohu mluvit jen sám za sebe, třebaže se smím domnívat, že bychom toto vyznání mohli vyslovit společně. Z vědeckého hlediska to však nesmím předpokládat. A za druhé, toto přesvědčení se nejprve musí osvědčit v následující argumentaci, v sekulární společnosti zítřka a především *coram Deo*. Osobně jsem přesvědčen, že slovo Boží, jak je dosvědčeno ve Starém a Novém zákoně, jak bylo předáno otcí a stále znovu formulováno se zřetelem na duchovní a sociální výzvy, může být a bude přínosem pro sekulární společnost zítřka. To je třeba rozvést.

5. Úloha teologie

Podle mého mínění má teologie v sekulární společnosti zítřka primárně za úkol *uvádět do pohybu ono dorozumění a v pohybu je udržovat*.

5.1. To znamená, že toto dorozumění principiálně překračuje konfese a náboženství. Může se na něm podílet v zásadě každý. A právě křesťanský teolog by měl mít zájem na tom, aby se ho zúčastnili pokud možno všichni.

5.2. V tomto dorozumění nemá nikdo poslední slovo. Účast na dorozumění implikuje *eo ipso* odmítnutí jakéhokoli fundamentalismu. A toto zřeknutí se fundamentalismu se stane základní podmínkou lidského života ve společnosti zítřka. To dále objasním.

5.2.1. „Poslední slova“ zajisté existují, avšak říkáme je každý sám pro sebe. Jsou to slova našeho vyznání, našeho osobního závazku vůči námí rozpoznané a zvolené pravdě. Avšak kdo se zúčastní dorozumění, bude říkat tato poslední slova jinak než předtím.

5.2.2. Připomeňme si, co bylo řečeno již dříve v souvislosti s kladením etických otázek: Neexistuje pravda v objektivním, tzn. všemi předem uznaném smyslu; musí být ovšem postulována. Tento problém není ničím novým, byl dostatečně promyšlen již Kantem. Pro diskurs to znamená přestat předpokládat poslední slova, ale nepřestat o ně usilovat, a to s vědomím, že nikdy nebudou dána.

5.2.3. „Nikdy“ znamená v tomto pozemském životě. Jistě věříme, že existují, ovšem u Boha, a teprve v *regnum gloriae*, ve věčné slávě budou odhalena. Právě proto tu nyní nejsou.

5.3. V tomto dorozumění je třeba pamatovat na *celou skutečnost světa*, na všechno lidské vědění. Žádná disciplína ani zkušenost nesmí zůstat opominuta. Nelze jednat s principem „dvou pravd“ a stavět jednu proti druhé.

6. Odtud vyplývají požadavky pro teologii.

6.1. Teologie musí být *relevantní*. To lze ovšem říci jen všeobecně. Teologie přirozeně potřebuje také základní vědy, jejichž relevance nemusí být přímo zřejmá. Např. je nezbytné ustavičně se zabývat hebrejskou gramatikou stejně jako dějinami papežů včetně *histoire scandaleuse*, rozlišováním mezi *materia coelestis* a *materia terrestris*, které ostatně pokládám za heretické, stejně jako Kristovo sestoupení do pekel. Všechno učení musí být vpsledu funkční se zřetelem na ono dorozumění, tzn. relevantní ke hledání smyslu v daném čase.

6.2. Teologie musí být *otevřená skutečnosti*. Je třeba číst bibli a noviny, a to vedle sebe, říkal již Barth. A pro Luthera to bylo stejnou samozřejmostí, ačkoli nemíval noviny každé ráno na stole se snídaní.

7. Význam křesťanské teologie

Jestliže jsme se dosud zabývali otázkou našeho tématu především formálně, nyní je třeba pojednat o významu křesťanské teologie konkrétněji, a to v souvislosti se dvěma tematickými celky, které jsme probrali již v první části.

7.1. Nejprve téma *svobody*. Na jedné straně bude existovat zdánlivě neohraňovaná svoboda, politická, vědecká a zejména individuální / hédonistická. Na druhé straně člověk tolik svobody neunese, bude se fundamentalisticky vázat na masové skupiny, na nejpošetilejší dogmata. Křesťanská teologie, zvláště protestantského původu, zná tento problém z dějin. Protestantismus sám je pokusem ve jménu svobody vytvořit církev, která žije z vázanosti. Měl by tedy být s to přispět svou specifickou zkušeností.

7.2. Za druhé: otázka *racionalismu a iracionalismu*. Víra je přirozeně iracionální. S iracionalitou lze ovšem nakládat racionálně. Veškerá teologie je takovéto činění. Zkušenost, kterou křesťanská teologie, zejména protestantská, udělala s touto otázkou, je stejně tak důležitá. Naučila se opravdově přijímat vysvětlení. Také v tom může protestantská teologie nabídnout pomoc světu zítřka. Bude se vyznačovat svou zkušeností.

7.3. Toto všechno platí *mutatis mutandis* také pro další výše jmenované charakteristiky zítřejšího světa.

8. *Teologické instituce*

Poslední poznámka k otázce teologických institucí. Stále častěji se setkáváme s požadavky, aby se teologické fakulty metamorfovaly v nábožensko-vědecké. To vychází z úvah, které jsem zde představil. Pokládám tuto otázku za teologicky irelevantní. Známe nejrůznější instituce a nejrůznější způsoby, jak v nich pěstovat teologii. Existují teologické fakulty na státních univerzitách s právem církví zasahovat do rozhodovacích procesů, oddělení pro *religious sciences* na státních fakultách, církevní univerzity. Na nich může být teologie pěstována tak či onak, otevřeně, fundamentalisticky či s vazbou na církve. Instituce se vytváří podle toho, jak to právě umožňuje společensko-politická situace. V principu má každé řešení své přednosti i nedostatky. Je třeba zabývat se teologií, nikoli fakultní politikou, tedy nikoli na prvním místě, nikoli v souvislosti s tímto tématem; jinak samozřejmě ano. Jen jedno se nesmí nebo by se nemělo stát, totiž že kritériem pro rozhodování jsou finanční zájmy vyučujících.

Jde tedy o to, aby otevřená teologie byla pěstována ve smyslu naší definice jako dorozumění. Jsem přesvědčen, že křesťanská, zvláště protestantská teologie se v sekulární společnosti zítřka osvědčí.

Přeložila Tabita Vejnarová

Předneseno na Kongresu společenství středoevropských a východoevropských teologických fakult v Budapešti dne 3. července 1999. Autor, rakouský teolog, vrchní církevní rada a mimořádný profesor teologické fakulty univerzity ve Vídni, zemřel 27. srpna 1999.